

Пераклад М. Брауна набліжаецца да арыгінала і ў рытмічным ма-
люнку, параўн. першыя радкі:

Арыгінал	Колькасць складоў	Пераклад М. Брауна	Колькасць складоў
У1000101001	10	У1000100001	10
У100001001	10	У1000100001	11
0010	4	0010	4
У10001000101	11	У10001000101	11
У01001000001	12	У0101000101	10
У0101	4	У0101	4

Вартасці перакладаў М. Брауна і Яна Гушчы не зніжаюць вартасцей перакладаў М. Горкага, М. Ісакоўскага, У. Раждзественскага, Т. Хрусьцялеўскага і іншых. Кожны з іх дае магчымасць адчуць настрой арыгінала выдатнага твора беларускай паэзіі, які ўвайшоў у скарбніцу сусветнай літаратуры.

¹ Z okolic Dźwiny. Księga zbiorowa. Na korzyść czytelnik polskij w Witebsku, 1912. Пераклад змешчаны і ў кн.: Wiersze białoruskie. Łódź, 1971.

² Пераклады змешчаны: М. Горкага — у кн.: Я. Купала. Избранное. М.—Л., 1950; Ус. Раждзественскага — у кн.: Альманах беларускай літаратуры. Л., 1929; М. Брауна — у кн.: Антология белорусской поэзии. Л., 1948; М. Ісакоўскага — у кн.: М. Ісаковский. Избранное. М., 1950; М. W. S., Я. Гушчы, Т. Хрусьцялеўскага — у кн.: Wiersze białoruskie. Zóół, 1971; К.-А. Яворскага — Życie słowiańskie, 1952, № 8; К. Сухадольскай — Głos Szczecina, 1952, № 49; Р. Квяткоўскага — Przyjaźń, 1957, № 28.

³ З польскіх перакладчыкаў толькі Ян Гушча увёў у пераклад беларусізм *лапці*.

В. М. ГАЛАЯ, В. Н. КІРЫСЬ

ГЕРМАНІЗМЫ У МОВЕ ТВОРАЎ ЯНКІ КУПАЛЫ

Неспарыўная сувязь з народам, сынам якога быў і назаўсёды застаўся Янка Купала, веданне яго спраў і клопатаў, яго паэзіі і мовы карэнным чынам уплывалі на характар і накіраванасць творчасці мастака, на яе выяўленчыя сродкі, на выбар і апрацоўку ім слова. У мове твораў Я. Купалы¹, як наогул у слоўніковым складзе беларускай мовы, ужываецца значная колькасць іншамовнай лексікі, у тым ліку германізмаў, якія пранікалі ў беларускую мову ў розныя перыяды яе развіцця і ахоплівалі самыя разнастайныя сферы жыцця беларускага народа. Тут назвы пабудов і іх асобных частак (гэтым «будаўнічы выступ, карніз» < нвн. Gеsim; коміні < нвн. Kamin; лата < нвн. Latte; лёх, лёха «склеп, падзя-мелле» < свн. loch; мур «каменны або цагляны будынак; сцяна; будаўнічы матэрыял» < свн. mûge; стадола «хлеў для коней; халодная пабудова» < свн. stadel; трама «бэлька» < нвн. Tram; цэгла < свн. ziegel; шынок «карчма» < нвн. Schenke, Schank), назвы прадметаў да-машняга і гаспадарчага ўжытку (варстат < нвн. Werkstatt, гэбель < нвн. Nobel; загарак «гадзіннік» < свн. seger; зэдаль < свн. sedel; куфар «сундук» < нар.-ням. Kuffer; ліхтар «ліхтар, падсвечнік» свн. < liuh-taere; лямпа < свн. Lampe; пляшка < нвн. Flasche; пудзёлок «скрыначка» < нвн. Paudel), розных тавараў, матэрыялаў і іншых прадуктаў вы-творчасці (гонты < нвн. Ganter; груца «каша з цэлага абтоўчанага ячменю» < нвн. Grütze; пляйстары «соты» < нвн. Pleister; памяранец «апельсін» < нвн. Pomeranze; фартух < свн. vortuoch; цытрына «лі-мон» < нвн. Zitrone; ядваб «шоўк» < ст. вн. gotto-webbi), назвы людзей па іх занятках (гандляр < нвн. Händler; гарбар < нвн. Gärbler; гра-бар < свн. grabaere; майстар < нвн. Meister; фельчар < нвн. Feldscher; фурман < свн. vuorman; ахмістрыня «загадчыца дамашняга гаспадаркай у пана» < нвн. Hofmeisterin) і інш.

Некаторыя народныя словы загучалі ў творчасці паэта па-новаму, набылі новае значэнне. Напрыклад, дыхт < свн. *dicht*: Гэткая — дыхт для мяне жонка! (VI, 232). У сучасных народных гаворках слова *дыхт* ужываецца ў значэнні «фанера, тоўстая фанера», *шыба* «аконнае шкло; акно» < свн. *schibe*: глянула ў шыбы з хаткі на двор (V, 15). Купалаўскім наватворам з'яўляецца таксама назоўнік *чыншавік* «зборшчык падаткаў», які паходзіць ад запазычанага слова *чынш* «падатак» < свн. *zins*: усіх чыншавікоў сталі чысціць (VI, 271), дзеяслоў *шмальцаваць* «націраць, церці» < свн. *schmelzen*: плеченая вобраць — адны матузы, галаву шмальцуе горш ад дзермазы (IV, 162). У помніках старабеларускай пісьменнасці сустракаецца дзеяслоў *смолцовати* ў значэнні «пакрываць эмаллю». Характэрнай асаблівасцю купалаўскага словаўжывання з'яўляецца частае выкарыстанне назоўнікаў у памяншальна-ласкальнай форме, што збліжае яго мову з народнай мовай: кубялок < нвн. *Kübel*, шнурок, шынкарочак, комінак.

Сваю працу над словам Я. Купала засяроджваў на паглыбленні семантыкі інішамовнай лексікі, на пераасэнсаванні і ўдасканаленні яе, на прыстасаванні да выказвання грамадска-палітычных ідэй і настрою. Палітычны сэнс мае ў слоўніку Я. Купалы назоўнік *крама* < свн. *kram*: пахаваем мы тут краму, што труд прадавала (V, 35); не такая людзі крама, у якой людскасць аглядаюць (I, 411). Адметнага ад стаўшага традыцыйным тлумачэння вымагаюць купалаўскія ўжыванні назоўніка *гарт* < нвн. *hart*: гарт аперся на кургане, як ноч, уздыхае, і ў кургане ўздыханне гарту падцінае (II, 208). Значэнне слова *гарт* тут істотна адрозніваецца ад таго, якое замацавалася за ім «цвёрдасць, моц»: значан гарт у руках (III, 138); гарт нашых сіл маладых (IV, 126).

Некаторыя словы нямецкага паходжання выкарыстоўвае паэт не ў сваім уласным, намінацыйным значэнні, а ў пераносным. Праўда, і ў агульнанароднай мове яны таксама ўжываюцца ў пераносным сэнсе, але робіцца гэта безадносна да класавай прыналежнасці саміх людзей. Напрыклад, клямка < свн. *klam*: ды стогнуць, мучацца пад клямкамі браты, як некалі ў прыгоне (V, 149); ланцуг < свн. *lapp+zug*: доўга цягаў тачку пад зван ланцугоў (I, 409); спутаць не дам я думаю ланцугамі (III, 56). У пераносным значэнні даюцца такія словы, як *бляха* «медаль» < свн. *blech*: шынкарочак за буфетам у бляхах грудзі (VI, 135); *гмін* «натоўп, грамада» < свн. *gemein*: бачу — гмін люду пхнецца (II, 334); *маляр* «пра дрэннага мастака» < нвн.: *Malер*: бажкам не веру маляваным, што мажуць фарбай маляры (III, 306); *шруб* < нвн. *Schrauben*: здрушыў вужака грудзі ў сто сталёвых шруб (III, 278).

Янка Купала як вялікі наватар і будаўнік мовы ўмела скарыстоўвае ў сваёй паэзіі запазычаныя словы для параўнання, яскравага паказу жыцця і быту беларусаў. Напрыклад, гмах < нвн. *Gemach*: грамада — вялікі гмах: адзін ляжа, сто ідзе. А хто ж роўны грамадзе? (I, 144); knot < свн. *knote* — на горкай асіне, бы knot, хістаўся нябожчыкаў сын (IV, 30); крышталь < нвн. *Kristall* — адсвеціцца ў слязах, як свечка ў крышталі (II, 201); мур — неба тваё маўчыць, як падземелля мур (III, 126); пампушка < нвн. *Pfannkuchen* — грудзі пульхны, як пампушкі (I, 197); цвек < свн. *zwic* — бульба — як арэхі, як цвек — бурачок (III, 99).

Паэзія Я. Купалы з'яўляецца сацыяльнай, грамадскай. Нават такое аддаленае ад палітычнай тэрміналогіі слова, як *шнур*, набывае ў слоўніку паэта пэўны сацыяльны змест. Ужываючы яго, паэт падкрэслівае цяжкае становішча селяніна: як жа ты, шнур (нвн. *Schnur*) наш, глядзіш сіратаю (I, 173); родзе шнур несамавіта (I, 257); шнур наш хаваяцца ў гірсу, у званец (II, 158).

Фразеалагізмы Я. Купала выкарыстоўвае не ў іх традыцыйным афармленні, а звычайна пераабрае ў залежнасці ад сваіх канкрэтных задач. Так, фразеалагізм «дыхту даць» (свн. *dicht*) ужываецца ў творах паэта ў значэнні «хутка выконваць што-небудзь»: даюць дыхту, даюць жару (IV, 274): дыхту нейкага даваў (IV, 212). Параўн. сучаснае бел.

руское «даць дыхту» — негатыўная ацэнка работы, дзейнасці са значэннем «слаба працаваць, не перарабіцца».²

Запазычаныя германізмы не заставаліся ізаляванымі ў слоўніковым складзе беларускай мовы. Яны, як і ўласна беларускія, служылі базай для ўтварэння новых слоў па мадэлях беларускай мовы. У Янкі Купалы знаходзім даволі значную колькасць такіх вытворных: вандроўка, габляваны, замшовы, крамная, крамнік, мураваны, падмурак, фальцавальная фурманка, чыншавік, шынкар, шынкарка, шынкоўня, цагляны.

Аналіз германізмаў у творчасці паэта паказвае, як Янка Купала, удала карыстаючыся агульнанароднай, абласной і гістарычнай мовай, з зайздросным умельствам адбіраў з яе толькі самыя трапныя, выразныя і дакладныя запазычаныя словы. Яны выконваюць пэўныя стылістычныя функцыі і адыгрываюць значную ролю ў мастацкай палітры паэта. Широка выкарыстоўваючы ў сваёй творчасці скарбы народнай лексікі, ён быў вялікім наватарам і будаўніком мовы.

¹ Купала Я. Збор твораў, т. I—VI.— Мінск, 1972—1975 (запазычаныя словы ў перакладах Я. Купалы з іншых моў не аналізуюцца). У дужках рымскімі лічбамі ўказваецца том, арабскімі — старонка зборніка.

² Гл.: Мяцельская Е. С., Камароўскі Я. М. Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі.— Мінск, 1972, с. 70.

Т. В. КАБРЖЫЦКАЯ

АНАЛІЗ ТВОРАЎ ЯКУБА КОЛАСА «ДА ПРАЦЫ!» І «НАПЕРАД!» У ШКОЛЕ

Паслярэвалюцыйная лірыка Якуба Коласа, якая вывучаецца ў 9-м класе, уключае разам з другімі вершы «Да працы!», «Наперад!». На вывучэнне гэтых твораў адводзіцца адзін урок.

Верш «Да працы!» — гэта першы твор, якім адкугнуўся пясняр на падзеі Вялікага Кастрычніка. Ён з'явіўся ў друку 8 лістапада 1917 года — праз два тыдні пасля векапомных падзей. Пры гэтым трэба ўлічыць, што Якуб Колас у дні Вялікага Кастрычніка знаходзіўся ў г. Абаяні Курскай губерні, а верш быў надрукаваны ў мінскай газеце. Перасылка твора па пошце ў тых складаных умовах займала не менш тыдня. Так што верш «Да працы!», несумненна, нарадзіўся ў сэрцы паэта адразу, як толькі дайшлі да яго хвалючыя весткі з Петраграда аб пераходзе ўлады ў рукі Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў.

Браты! Вялікая дарога
Чакае нас і родны край —
Жніво настала, працы многа,—
Навукі семя засявай! (7)¹—

радасна звяртаецца Якуб Колас да сваіх суайчыннікаў.

Галоўнае ўжо дасягнута — у выніку перамогі рэвалюцыі народ узяў уладу ў свае рукі. Цяпер на чарзе будаўніцтва новага, самага справядлівага ладу. Прычым —

Не царскі біч, не панскі хам,
Хай будзе лад у сваёй гасподзе
Ствараць народ-уладца сам.

Напамінак пясняра пра цара і пана быў у той час надзвычай актуальным. Скінутыя класы, царскія і панскія прыслужнікі, як і меркаваў паэт, будучы імкнучыся перашкаджаць будаўніцтву новага жыцця ці адкрыта, ці прыстасоўваюцца да новых умоў і шкодзіць спадцішка. Толькі народ-уладца, які са зброяй у руках заваяваў сабе ўладу, зможа збудаваць належны «лад у сваёй гасподзе», на сваёй роднай зямлі.

Адным з асноўных шляхоў да новага жыцця, на думку Якуба Коласа, з'яўляецца шлях асветы, навукі ці, як пазней назавуць яго, — шлях